

DOI: 10.21802/artm.2025.4.36.38
УДК 616.31: 59.9:355/359(043.3)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВИМ У КЛІНІЧНИХ УМОВАХ

С.С. Романишин, В.І. Герелюк, Н.В. Нейко, Н.І. Кукурудз, О.П. Кобрин, Н.Т. Кобрин

*Івано-Франківський національний медичний університет, кафедра терапевтичної стоматології,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ORCID ID: 0000-0001-6581-672X, e-mail: sromanyshyn@ifnmu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0003-4156-1915, e-mail: vhereliuk@ifnmu.edu.ua

ORCID ID: 0009-0006-3933-3779, e-mail: nneiko@ifnmu.edu.ua

ORCID ID: 0009-0005-2239-800X, e-mail: nkukurudz@ifnmu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-8362-1755, e-mail: okobryn@ifnmu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-5237-6304, e-mail: nkobryn@ifnmu.edu.ua

Резюме. Надання стоматологічної допомоги військовим у клінічних умовах вимагає врахування не лише медичних, а й психологічних аспектів. Військовослужбовці, передусім ті, хто пройшов бойові дії, можуть мати специфічні психологічні потреби, які суттєво впливають на ефективність лікування. Стоматологічне лікування військових має особливу специфіку через високий рівень стресу, з яким вони стикаються в умовах бойових дій, та постійну психологічну напругу. Військовослужбовці, як правило, перебувають у стресових ситуаціях, що може посилювати їхні страхи та тривожність щодо медичних процедур, зокрема стоматологічних.

Дослідження показують, що значна частина військовослужбовців має симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР), що ускладнює сприйняття стоматологічного лікування [7, 9]. Симптоми ПТСР, такі як гіперзбудливість, підвищена чутливість до болю, агресивність або, навпаки, відчуття безпорадності, здатні істотно знижувати толерантність до лікування. У військових, які пережили бойові дії, цей страх часто посилюється когнітивними викривленнями, негативними очікуваннями та асоціаціями з травматичним досвідом [10-12].

Таким чином, стоматологічна допомога військовим має розглядатися не лише як відновлення стоматологічного здоров'я, а й як важливий елемент психологічної реабілітації та соціальної інтеграції. Врахування психоемоційного стану пацієнта, створення безпечних та комфортних умов лікування, залучення психологів і використання мультидисциплінарного підходу дозволяють досягти високих результатів терапії. Комплексний підхід, що включає профілактику, лікування, психологічну підтримку та соціальну адаптацію, сприяє не лише збереженню фізичного здоров'я, а й відновленню впевненості та боєздатності військовослужбовців після бойових дій.

Ключові слова: стоматологія, військові, психологічні аспекти, стоматологічна допомога.

Вступ. З початком широкомасштабних військових дій в Україні значно зросла кількість військовослужбовців, які потребують медичної, зокрема стоматологічної допомоги. Більшість з них звертається не лише в спеціалізовані військові шпиталі, а й у цивільні заклади. Це обумовлює необхідність адаптації стоматологічної служби до нових умов і викликів.

Мета дослідження – показати, що військові пацієнти мають низку специфічних потреб, зумовлених як фізичними травмами, так і психологічними наслідками бойових дій. Саме тому стоматологічна допомога цій категорії пацієнтів має розглядатися як комплексна медико-психологічна послуга, яка передбачає надання стоматологічної допомоги військовослужбовцям в умовах поліклініки та інших цивільних закладах, аналіз специфіки контингенту пацієнтів, вимоги до організації, психоемоційні аспекти лікування, застосування міждисциплінарного підходу та підвищення кваліфікації стоматологів у сфері військової медицини.

Об'єкт і методи дослідження. Сучасна стоматологія все більше орієнтується на міждисциплінарний підхід, поєднуючи медичні, технічні та психологічні аспекти. Стоматологічна реабілітація, особливо у випадках складних протезувань, імплантацій або відновлення після травм, викликає не лише

фізичний, а й психологічний дискомфорт. Ігнорування психоемоційного стану пацієнта може призводити до низької прихильності до лікування, поганої адаптації до протезів та навіть до відмови від подальшої терапії.

За даними досліджень, навіть у звичайних умовах мирного часу, близько 20–30 % пацієнтів відчувають помірну або виражену тривожність перед візитом до стоматолога [6]. Це може бути наслідком минулого негативного досвіду, страху болю, або навіть чуток і стереотипів про стоматологічні процедури. Окрім фізичного болю, важливу роль відіграє також невідомість, що саме відбудеться під час процедури. Тому пацієнти можуть уникати відвідування стоматолога, що призводить до погіршення стану зубів і розвитку ще більш складних проблем, які вимагають серйозніших втручань. Біль є основним фактором, який пов'язаний із страхом перед стоматологічними процедурами [3]. У випадку військових, які мають високий поріг болю через регулярні стресові ситуації, фізичний біль від стоматологічного лікування може бути відчутним та неприємним і його важче витримати, ніж у цивільних осіб. Це збільшує ризик того, що військові можуть відкладати лікування,

і в результаті проблеми зі здоров'ям зубів можуть загострюватися.

Страх і тривожність. Страх перед болем, можливими ускладненнями або навіть самим процесом лікування є одним з найбільш поширених психологічних бар'єрів для пацієнтів. У військових, які часто перебувають у стресових умовах, цей страх може посилюватися через загальну напругу і тривогу, які пов'язані з їхньою службою. Страх болю – один із найбільш розповсюджених страхів, який може стати значним бар'єром для лікування. У випадку військових цей страх може бути підсилений пережитими травмами або фізичними стресами. **Страх втрати контролю** є негативним явищем для військовослужбовців, які звикли до контролю над ситуацією, тому вони можуть відчувати психологічний дискомфорт під час лікування, яке потребує їхньої пасивності. Це може збільшувати рівень тривожності [2]. Страх перед можливими ускладненнями – природний страх перед наслідками лікування або можливими ускладненнями, що можуть виникнути, якщо не здійснити лікування належним чином.

Дуже часто стоматологічний прийом у військових може супроводжуватися підвищеною тривожністю, гіперчутливістю до болю або, навпаки, його ігноруванням, агресивністю або замкненістю, зниженим рівнем довіри до медперсоналу. Для багатьох військовослужбовців стоматологічне лікування пов'язане з болем і дискомфортом, що може посилюватися через асоціацію з іншими фізичними травмами чи пережитими болісними моментами під час бойових дій.

Посттравматичний стресовий розлад. За дослідженнями МОЗ та військових психологів, до 30–40 % військових мають ознаки посттравматичного стресового розладу, що впливає на сприйняття медичної допомоги [4]. Результати клінічних спостережень підтверджують, що ПТСР суттєво впливає на сприйняття стоматологічних втручань і може бути пов'язаний із підвищеною чутливістю до болю, гіперактивністю та униканням лікування [7]. Для військових, що пережили бойові дії, лікування зубів може стати додатковим стресом, пов'язаним із пережитими травмами. Військовослужбовці з посттравматичним стресовим розладом часто стикаються з такими симптомами, як тривожність, депресія, агресія, а також відчуття дискомфорту в ситуаціях, коли вони не контролюють свої емоції або фізичний стан [1]. Симптоми посттравматичного стресового розладу можуть включати підвищену чутливість до болю, гіперактивність, неспокій, відчуття безвиході. Все це може впливати на здатність військового ефективно пережити стоматологічні процедури. Погіршення здатності до розслаблення проявляється у військових, які пережили бойові дії, і можуть мати труднощі з розслабленням під час медичних процедур через постійну настороженість або травматичні спогади. Стоматологічне втручання може провокувати у військових стрес, особливо якщо асоціюється з болем, втратою контролю або закритим простором. Багато військових зазнають значного стресу під час візитів до стоматолога, що може бути наслідком поганих спогадів або навіть страху перед медичними процедурами.

Соціальні та культурні фактори. У військовому середовищі існують специфічні соціальні та культурні установки, які можуть впливати на ставлення військових до медичних процедур, включаючи стоматологічне лікування. Досвід оборонної стоматології в інших країнах свідчить, що своєчасне стоматологічне втручання є не лише медичним, але й стратегічним чинником підтримки боєздатності військ [8]. **Групова динаміка.** Військові часто знаходяться у групах з певним культом сили. Відвідування стоматолога може бути сприйняте як слабкість, особливо якщо військовий має проблеми із зубами, що порушують його зовнішній вигляд. **Соціальна стигматизація.** У деяких випадках військові можуть уникати лікування через страх, що їхнє здоров'я або стоматологічний стан буде розцінений як ознака їхнього психічного або фізичного ослаблення. **Вплив емоційної напруги.** Моральна напруга на фронті часто знижує здатність військових до сприйняття додаткових стресових факторів. Більше того, військові можуть відчувати соціальний тиск і сором через свої проблеми зі здоров'ям зубів. Відсутність нормального доступу до стоматологічної допомоги може спричинити у них почуття безпорадності та безнадійності, що посилює їхній психоемоційний стан.

Вплив стресу на здоров'я зубів. Хронічний стрес може впливати на здоров'я ротової порожнини через збільшену ймовірність розвитку захворювань, зокрема генералізованого пародонтиту, карієсу та інших захворювань зубів і тканин. Стрес може також впливати на процеси регенерації тканин у ротовій порожнині, що може ускладнювати процес лікування та відновлення. Стресові ситуації можуть призвести до звички стиснення зубів або скреготу зубами під час сну (бруксизм), що може спричинити пошкодження зубів і порушення прикусу. Стрес може знижувати імунітет, що, у свою чергу, може сприяти розвитку інфекцій і запальних процесів у порожнині рота [6].

Результати дослідження та їх обговорення. Якими ж шляхами лікарі на стоматологічному прийомі можуть подолати всі ці труднощі? Передусім – інформування пацієнта, що включає пояснення процедури. Один з основних методів зниження страху – це надання інформації пацієнтові про те, що саме відбуватиметься під час прийому. Якщо пацієнт розуміє процес і знає, чого очікувати, це допомагає зменшити невизначеність, яка часто викликає страх.

Відповіді на питання. Надання військовим можливості запитувати і отримувати детальні, зрозумілі відповіді дозволяє знизити рівень тривоги.

Психологічний підхід: емпатія та підтримка. Важливо, щоб стоматолог виявляв емпатію та розуміння, заспокоюючи військових, особливо тих, хто має сильний страх. Просте запевнення, що пацієнт у безпеці, може мати значний заспокойливий ефект.

Позитивне підкріплення. Заохочення пацієнта за кожен крок вперед може допомогти зменшити страх, схвалення спокійної поведінки під час процедури або за готовність пройти певну частину лікування.

Вірний вибір анестезії та знеболення. Використання сучасних методів місцевої анестезії допомагає значно зменшити фізичний біль, що є основною причиною страху в багатьох військових.

Легка седация. Для пацієнтів з сильним страхом можна застосовувати легку седацию, що дозволяє зберігати свідомість, але при цьому знижує тривогу та дозволяє військовому залишатися більш спокійним.

Загальна анестезія. У випадку, коли пацієнт має глибокий страх, або лікування потребує тривалих процедур, загальна анестезія може бути варіантом.

Можна застосовувати техніку повільного, поступового знайомства та лікування. Якщо військовий має сильний страх перед стоматологічними процедурами, корисним може бути проведення лікування поетапно. Наприклад, на першому прийомі може бути лише огляд, на наступному – обробка зубів без складних процедур, і лише згодом переходити до більш інвазивних методів лікування. Важливо, щоб пацієнт не відчував тиску та примусу діяти швидко. Поступовий підхід дозволяє військовим розслабитися і звикнути до стоматологічного середовища.

Створення комфортної атмосфери в клінічному залі (нерізка освітлення, спокійна музика, яка дозволить відволіктися від шуму стоматологічних інструментів, зручні крісла), ненав'язлива комунікація (дружня і спокійна манера спілкування стоматолога з військовим без поспіху) також відіграє важливу роль у створенні комфортної атмосфери.

Багато військових відчувають себе спокійніше, коли мають можливість сигналізувати стоматологу про дискомфорт або необхідність зупинити процедуру. Це може бути, наприклад, піднята рука або будь-який інший сигнал.

Підготовка через психотерапевтичні методи. Доцільним є залучення психолога до етапу підготовки військових до лікування, особливо під час складних реконструктивних втручаннях. Психотерапевтична підтримка допомагає пацієнтам впоратися з емоційною реакцією на зміну зовнішності, сформулювати реалістичні очікування та зменшити страх. Так звана когнітивно-поведінкова терапія допомагає пацієнту змінити негативні переконання про стоматологічне лікування, що сприяє зниженню страху [5, 13].

Крім боротьби зі страхом, стоматолог буде мати справу ще й з відновленням соціальної самооцінки. Проблеми із зубами можуть значно вплинути на психологічний стан військових, оскільки зовнішній вигляд і фізичне здоров'я є важливими для самовідчуття військовослужбовців. Стоматологічне лікування дає можливість вирішити ці питання, дозволяючи військовим відновити впевненість у собі. Повернення здорових зубів може стати важливим кроком у їхній психологічній реабілітації.

Кваліфіковані стоматологи, які працюють з військовими, повинні володіти не тільки професійними знаннями, а й психологічними навичками для того, щоб підтримати пацієнта, знизити його рівень тривоги та розуміти особливості бойової психології. Стоматологи повинні бути готові до того, щоб не лише здійснювати медичне втручання, а й проводити бесіди з пацієнтами, пояснюючи їм необхідність процедур, а також надаючи підтримку в разі будь-яких страхів. Це допомагає значно знизити рівень стресу та зробити лікування менш болісним як фізично, так і психологічно. Індивідуалізація лікування та врахування психологічного стану пацієнта за умови планування стоматологічного втручання дозволяє адаптувати темп

лікування, підібрати комфортні для пацієнта методи терапії, моделі комунікації та післяопераційної підтримки. Міждисциплінарний підхід у реабілітації. Дуже часто у випадку поранень, реконструктивних робіт потрібна організація командної роботи. Стоматолог, щелепно-лицевий хірург, психолог, соціальний працівник – всі ці спеціалісти мають працювати в єдиній системі реабілітації військового. Такий підхід дозволяє врахувати не лише медичні потреби, а й психосоціальні фактори. Ці методи можуть бути комбіновані залежно від індивідуальних потреб військових.

Практичні рекомендації:

1. Проведення попереднього психологічного скринінгу перед початком стоматологічного лікування.

2. Впровадження програм психологічного супроводу для військових під час усіх етапів реабілітації.

3. Підвищення обізнаності стоматологів щодо роботи з пацієнтами з посттравматичним стресовим розладом.

Висновки. Стоматологічна реабілітація військових потребує цілісного підходу, психологічні аспекти якого такі ж важливі, як і клінічні. Врахування факторів ПТСР, стоматологічного страху та соціально-культурних бар'єрів у поєднанні з використанням сучасних методів знеболення та психотерапії дозволяє зробити лікування більш ефективним і сприяти загальному відновленню військовослужбовців [7-13]. Впровадження мультидисциплінарної моделі лікування дозволяє досягти не лише фізичного, а й психоемоційного відновлення пацієнта, що є критично важливим для його подальшої інтеграції у мирне життя. Соціально-психологічні аспекти надання стоматологічної допомоги військовим є важливою частиною не тільки медичного обслуговування, а й загальної підтримки психологічного здоров'я військовослужбовців. Врахування стресових факторів, специфіки бойових умов та індивідуальних психологічних потреб допомагає зробити лікування більш ефективним, знижує рівень тривожності й підтримує загальну боєздатність військових. Стоматологи, працюючи з військовими, повинні поєднувати професіоналізм у медичних питаннях із глибоким розумінням соціально-психологічних аспектів, що дозволяє забезпечити успішне лікування та покращити моральний стан пацієнтів.

Конфлікт інтересів: відсутній.

References:

1. Romanenko OS. Psykhologichni aspekty medychnoyi dopomohy viyskovosluzhbovtiyam. Ukrayinskyy zhurnal psykhohiyi ta psykhoterapiyi. 2018; 22(3):45-56.
2. Kovalenko MV, Melnyk YuP. Vzayemozvyazok mizh stomatologichnym zdorovyam ta psykhoemotsiynym stanom viyskovosluzhbovtiv. Suchasni problemy stomatohiyi. 2017; 14(2):68-73.
3. Bobrykova LI, Kravchenko SS. Psykhoemotsiynny stan zabezpechenyy pid chas stomatologichnoho likuvannya. Ukrayinskyy stomatologichnyy almanakh. 2020; 1:45-8.
4. Ivashchenko S, Kuzmenko I. Psykhologichna dopomoha viyskovym z PT-SR v umovakh Ukrainy. Psykhologichnyy zhurnal. 2023; 4(12):45-51.

5. Zakharov SL, Malynovska IM. Osoblyvosti stomatolohichnoho likuvannya z psykhychnymy rozladamy. Suchasna stomatolohiya. 2022; 1:22-7.
6. Vynohradova TF. Psykholohiya v stomatolohiyi. Kharkiv: KHNMU. 2015.
7. Tagger-Green N, Nemcovsky C, Fridenberg N, Green O, Chaushu L, Kolerman R. Oral and dental considerations of combat-induced PTSD—a cross-sectional study. *J Clin Med*. 2022; 11(11):3249.
8. Armstrong S, Dermont M. Defence dentistry: an occupationally focused health service with worldwide deployable capability. *Br Dent J*. 2021; 230(7):417-23. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41415-021-2834-1>
9. Silveira ER, et al. Estimated prevalence of dental fear in adults: a systematic review and meta-analysis. *J Dent*. 2021; 106:103632.
10. Carrillo-Díaz M, Crego A, Armfield JM, Romero-Maroto M. Dental fear-related cognitive vulnerability perceptions, prevention beliefs, visiting and caries: a cross-sectional study in Madrid. *Community Dent Oral Epidemiol*. 2015; 43(4):375-84.
11. Kapur A, Kapur V. Conscious sedation in dentistry. *Ann Maxillofac Surg*. 2018; 8(2):320-3.
12. Lim MAWT, Borromeo GL. The use of general anesthesia to facilitate dental treatment in adult patients with special needs. *J Dent Anesth Pain Med*. 2017; 17(2):91-103. DOI:10.17245/jdapm.2017.17.2.91
13. Romanyshyn S, Herelyuk V, Kukurudz N, Kobryn O, Kobryn N. Aktualni problemy nadannya terapevtychnoyi stomatolohichnoyi dopomohy viyskovym u tsyvilnykh medychnykh zakladakh ta shlyakh yikh vyrishennya. *Perspektyvy ta innovatsiyi nauky*. 2025; 10(56):2738-2747. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10\(56\)-2738-2746](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10(56)-2738-2746)

UDC 616.31:159.9:355/359(043.3)

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PROVIDING DENTAL CARE TO MILITARY PERSONNEL IN DENTAL CLINIC

S.S. Romanyshyn, V.I. Gerelyuk, N.V. Neiko,
N.I. Kukurudz, O.P. Kobryn, N.T. Kobryn

*Ivano-Frankivsk National Medical University,
Department of Therapeutic Dentistry,
Ivano-Frankivsk, Ukraine*
ORCID ID: 0000-0001-6581-672X,
e-mail: sromanyshyn@ifnmu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-4156-1915,
e-mail: vhereliuk@ifnmu.edu.ua
ORCID ID: 0009-0006-3933-3779,
e-mail: nneiko@ifnmu.edu.ua
ORCID ID: 0009-0005-2239-800X,
e-mail: nkukurudz@ifnmu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-8362-1755,
e-mail: okobryn@ifnmu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-5237-6304,
e-mail: nkobryn@ifnmu.edu.ua

Abstract. Providing dental care to military personnel in dental offices requires attention to both medical

and psychological aspects. Soldiers, especially those exposed to combat, have unique psychological needs that significantly influence treatment outcomes and rehabilitation. Continuous exposure to stress, life-threatening situations, and traumatic experiences leads to high anxiety levels, dental fear, and reduced trust in medical professionals, which complicate treatment and may cause avoidance of dental care.

Research indicates that 30–40 % of military personnel show symptoms of post-traumatic stress disorder (PTSD), which directly affect their response to dental procedures and adaptation to treatment [7]. These patients often present with heightened pain sensitivity, tension, aggression, or withdrawal, requiring a personalized dental approach.

Dental fear is prevalent among civilians, affecting nearly one-third of adults [9], but in combatants it is often more intense due to negative cognitive expectations and trauma-related associations [10]. This underlines the importance of individualized approaches, psychological sensitivity, and the use of targeted anxiety-reduction methods.

Practical strategies include creating a safe and supportive clinical environment, stepwise treatment, and modern anesthetic techniques. Conscious sedation has proven effective in reducing fear and anxiety [11], while in severe cases, particularly with PTSD or major psychological disorders, general anesthesia is justified to prevent retraumatization and enable comprehensive care [12]. Effective communication plays a central role: clear explanations of procedures, allowing patients to ask questions, and providing empathetic reassurance help reduce uncertainty and anxiety. Positive reinforcement and flexible adjustment of treatment stages according to the patient's psychological state increase trust and compliance.

Thus, dental care for military personnel should be regarded not only as oral health restoration but also as an integral part of psychological rehabilitation and social reintegration. Comprehensive dental support contributes both to physical recovery and to restoring self-confidence and readiness for further service, which is of critical importance in the context of modern warfare.

Providing dental care to military personnel in clinical settings requires consideration of not only medical but also psychological aspects. Military personnel, especially those who have experienced combat operations, may have specific psychological needs that significantly affect the effectiveness of treatment. Dental treatment of military personnel has a special specificity due to the high level of stress they face in combat conditions and constant psychological tension. Military personnel, as a rule, are in stressful situations, which can increase their fears and anxiety about medical procedures, including dental ones. Providing dental care to military personnel is an important component of medical support, which is necessary to ensure their high combat readiness, physical and psychological health. And knowledge of psychological aspects is of great importance for ensuring effective treatment and rehabilitation of patients.

Keywords: dentistry, military, psychological aspects, dental care.

Conflict of interest: absent.

Стаття надійшла в редакцію 15.09.2025 р.

Стаття прийнята до друку 12.11.2025 р.